International Journal of Education, Social Science & Humanities.
Finland Academic Research Science Publishers
ISSN: 2945-4492 (online) | (SJIF) = 8.09 Impact factor
Volume-12| Issue-4| 2024 Published: |22-04-2024|

MAKTABGACHA INKLYUZIV TA'LIM VA TARBIYANING MAQSAD VA VAZIFALARI HAMDA MAKTABGACHA INKLYUZIV TA'LIMNING HUQUQIY ASOSLARI

https://doi.org/10.5281/zenodo.10932944

Toshpo'latova Dildora Baxriddinxon qizi
NamDU, Maktabgacha ta'lim metodikasi kafedrasi katta o'qituvchisi, (PhD)
To'ychialiyeva Ismigul Dilshod qizi
NamDU, Maktabgacha ta'lim yo'nalishi 3-bosqich talabasi

Annotatsiya

ushbu maqolada maktabgacha inklyuziv ta'lim va tarbiyaning maqsad va vazifalari hamda maktabgacha inklyuziv ta'limning huquqiy asoslari to'g'risida bugungi kunda olib borolayotgan islohotlar, inklyuziv ta'lim tizimi muhim va rivojlanayotgan tizim ekanligi haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar

Inklyuziv ta'lim, inklyuziv ta'limning mohiyati, huquqiy asoslar, xalqaro miqyosdagi bilimlar, maxsus ta'lim, imkoniyati cheklangan bolalar

Inklyuziv ta'lim (ingliz tilidan olingan bo'lib, inclusive, inclusion– uyg'unlashmoq, uyg'unlashtirish, qamrab olmoq, qamrab olish ma'nolarini bildiradi) nogiron va sog'lom bolalar o'rtasidagi to'siqlarni (diskriminatsiyani) bartaraf etish, maxsus ta'limga muhtoj bolalar, (ayrim sabablarga ko'ra nogiron bo'lgan) o'smirlar rivojlanishida uchraydigan nuqsonlar yoki iqtisodiy qiyinchiliklardan qat'iy nazar ijtimoiy hayotga moslashtirishga yo'naltirilgan umumta'lim jarayoniga qo'shishni ifodalovchi ta'lim tizimidir.

Inklyuziv ta'lim tizimida quyidagi maqsad va vazifalarning hal etilishi talab etiladi:

- ta'lim muassasasida imkoniyati cheklangan bolalar va usmirlarning ta'lim olishlari uchun zaruriy psixologik - pedagogik, korrektsion sharoitlarni yaratish, ularning imkoniyatiga yunaltirilgan umumta'lim dasturlari va korreksion ishlarni amalga oshirish orqali ruxiy rivojlanishi, ijtimoiy moslashtirishni amalga oshirish;
- o'quvchilarning ta'limdagi tenglik huquqini kafolatlash;
-jamiyatning va oilaning faol ishtirokida nogiron va sog'lom bolalarning ehtiyojlarini qondirish, ijtimoiy hayotga erta moslashtirish;
-imkoniyati cheklangan bolalar va o'smirlarni oilalardan ajramagan holda

yashash huquqini ro'yobga chiqarish;

- jamiyatda imkoniyatti cheklangan bolalar va o'smirlarga nisbatan do'stona va mehr-muhabbatli munosabatni shakllantirishdir.

Inklyuziv ta'lim - umumta'lim jarayonini rivojlantiradi va barcha bolalarga mos bo'lgan ta'limni joriy qiladi. Imkoniyati cheklangan bolalar ta'lim olishiga oid qo'shimcha moslamalarni tashkil qilib bolalarni ta'lim olishiga qulay sharoit yaratadi.

Inklyuziv ta'lim har xil ehtiyojli bolalarning ta'lim olishiga qaratilgan metodologiyani rivojlantirishga harakat qiladi. Inklyuziv ta'lim turli ehtiyojlarni qondirishga qaratilgan ixcham turdagi dars berishga yondashadigan ta'limni ishlab chiqishni amalga oshiradi. Agarda inklyuziv ta'limni tatbiq etishda dars berish, o'qitish bir muncha samarali va unumli bo'lsa unda nafaqat imkoniyati cheklangan bolalar balki barcha bolalar yutadi. Inklyuziv ta'lim maktablari bolalarning bilim olish uchun shaxsiy huquqlarini himoyalaydi (vaxolangki ular uqitilmasaham). Bunday yondashuv diskriminatsiyani bartaraf etadi, kamaytiradi chunki bolalar bir-birlari bilan muloqot qilish jarayonida o'zlarining o'qitilish jarayonida turli extiyojlarga ega - individum ekanliklarini anglaydilar.

Sharqning mashxur allomalari Ibn Sino, Imom Buxoriy, Abu Nasr Farobiy, Alisher Navoiy, Abdulla Avloniylarning tarbiyaning maqsadlari har bir bola shaxsining rivojlanishiga ta'limning ta'siri tug'risidagi qarashlari inklyuziv ta'lim rivojlanishining metodologik bazasi hisoblanadi.

Juda uzoq vaqt davomida maxsus yordamga muhtoj bolalarni umumta'lim muassasalariga nisbatan maxsus segregatsion ta'lim muassasalarida ta'lim tarbiya berish samarali deb hisoblanib kelindi. 1970-1980 yillarga kelib jahon miqiyosida insonparvarlik va kamsitishlarga yo'l qo'ymaslik g'oyasining ilgari surilishi maxsus ehtiyojli bolalarga e'tiborning yanada yaxshilanishiga olib keldi.

Imkoniyati cheklangan bolalar ta'lim - tarbiyasi masalasi bugungi kunda eng dolzarb masalalar sirasiga aylanib bormoqda.

Maxsus ta'lim, imkoniyati cheklangan bolalar uchun ta'lim tizimi sifatida rivojlangan. Ushbu ta'lim imkoniyati cheklangan bolalarning extiyojlarini umumta'lim muasasalarida qondirib bulmaydi degan taxminlar asosida qurilgan. Maxsus ta'lim butun dunyoda maktab yoki internat shaklida, shuningdek umumta'lim maktablarining katta bo'lmagan qismlari sifatida faoliyat yuritadi.

Imkoniyati cheklangan bolalarning maxsus ta'lim tizimida o'qitilishi ularning maktabni tugatgach ijtimoiy jamiyatga moslashib ketishlarini qiyinlashtiradi. Shuningdek, ularning o'z oilasidan uzoqda bo'lishga majbur qiladi. Bu toifa bolalar boqimandalikka o'rganib qoladilar, o'z-o'ziga xizmat qilishlarida

qiyinchiliklarga duch keladilar. Bundan tashqari juda ko''lab maxsus ehtiyojli bolalar ta'limdan chetda qolib ketmoqdalar. Hozirgi kunda Respublikamizda alohida yordamga muhtoj bolalarning rivojlanish darajasi, imkoniyati, nuqson xususiyatlari va qobiliyatlariga kura maxsus yoki umumta'lim tizimida ta'lim olishini amalga oshirish maqsadida inkyuziv ta'lim siyosati amalga oshirilmoqda.

Inklyuziv ta'lim alohida yordamga muhtoj bolalarni meyorda rivojlanishdagi bolalar bilan teng xuquqlilik asosida ta'lim - tarbiya olishlarini tahminlaydi. Shuning uchun ham ahamiyatlidir.

BMT tomonidan 1948 yilda qabul qilingan "Inson huquqlari umumjahon Deklaratsiyasi"da "Ta'lim olish har bir insonning asosiy va ajralmas huquqi" ekanligi alohida e'tirof etilgan.

"Inson huquqlari umumjahon Deklaratsiyasi" barcha insonlarning huquq va erkinliklarini kafolatlar ekan, bu Deklaratsiyaning barcha bandlari maxsus ehtiyojli insonlarga ham tegishliligi aniqlandi.

Nogiron shaxslarning huquqlarini yanada mustahkamlash va kafolatlash maqsadida BMT **1975-**yilda "Nogiron shaxslar huquqlari to'g'risida"gi Deklaratsiyani qabul qildi. Mazkur Deklaratsiyada ta'kidlanishicha: "Nogironlar shaxsiyatini hurmat qilish huquqi ularda tug'ilishi bilan mavjud bo'ladi. Nogironlikning kelib chiqishi, tabiati va jiddiylik darajasidan qat'iy nazar, fuqaro o'z yoshidagi tengdoshlari bilan bir xil huquqlarga egadirlarkim, shu bilan birga ular mumkin qadar to'laqonli yaxshi hayot kechirish huquqiga ham ega" ("Nogiron shaxslar huquqlari to'g'risida"gi Deklaratsiya, **3-modda**).

Xuddi shunday bolalarni huquqlarini muxofaza qilish maqsadida BMT **1989-**yilda "Bolalar huquqlari to'g'risidagi Konvensiya"ni qabul qildi. "Bolalar huquqlari to'g'risidagi Konvensiya" bolalarning huquqlarini hamma joyda himoyalash maqsadida ishlab chiqilgan inson huquqlari borasidagi halqaro shartnoma hisoblanadi. U qariyb butun jahon mamlakatlari tomonidan ratifikatsiya qilingan. Konvensiyani ratifikatsiya qilgan 191 mamlakat ko'ngilli tarzda zimmalariga "Bolalar huquqlari to'g'risidagi Konvensiya" qoidalarini ma'muriy qonunchilik, sud va boshqa chora-tadbirlar yordamida hayotga tatbiq etish majburiyatini oldilar.

Yuqorida keltirilgan huquqiy-mehyoriy hujjatlar O'zbekiston Respublikasida inklyuziv ta'limning joriy etilishi uchun asos bo'lib hisoblanadi. Jumladan; "Ta'lim hamma uchun" dasturining bajarilishi, O'zbekistonda ta'lim olish huquqining qonunchilik asosini:

- O'zbekiston Res'ublikasi Konstitutsiyasi (1992-yil; 41-modda)
- "O'zbekiston Respublikasida nogironlarni ijtimoiy himoyalash to'g'risidagi"

qonun (19, 27-moddalar)

•"Ta'lim to'g'risida"gi qonun (1997-yil, 22, 23-moddalar)

•"Bola huquqlarining kafolatlari to'g'risida"gi qonun (2008-yil; ta'lim olishdagi teng imkoniyatlar va alohida kafolatlari, 28, 29-moddalar)

•Kadrlar tayyorlash milliy dasturi (o'quvchilarni qobiliyat va imkoniyatlariga muvofiq o'qitishga differentsion yondashuv)

•"Ijtimoiy himoya yili" davlat dasturi (4.2-modda), "Yoshlar yili" Davlat dasturi.

•"Sog'lom avlod" davlat dasturi (2000-yil)

•"Ijtimoiy himoya yili" davlat dasturi (2007-yil)

•"Barkamol avlod yili" davlat dasturi (2010-yil) va boshqalar

Inklyuziv ta'limning barqarorligini tahminlash maqsadida "Ta'lim to'g'risida"gi qonunning yangi tahririga imkoniyati cheklangan bolalarni umumta'lim jarayoniga integratsiyalash maqsadida umumta'lim maktablari, maktabgacha ta'lim muassasalarida inklyuziv guruh va sinflarning tashkil qilinishini tartibga soluvchi modda kiritilgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1.R.SH.SHomaxmudova. "Maxsus va inklyuziv ta'lim" uslbuiy qo'llanma.CHASHMA PRINT Toshkent 2011y.

2.SH.SH.Mirziyoyeva. I.B.Grosheva, U.T.Mikailova "Maktabgacha ta'limda ta'lim jarayonini individuallashtirish . Alohida ehtiyojli bolalar inklyuziyasi" Toshkent-2020

3. R.SH.Shomahmudova. "Inklyuziv ta'lim" Toshkent-2011